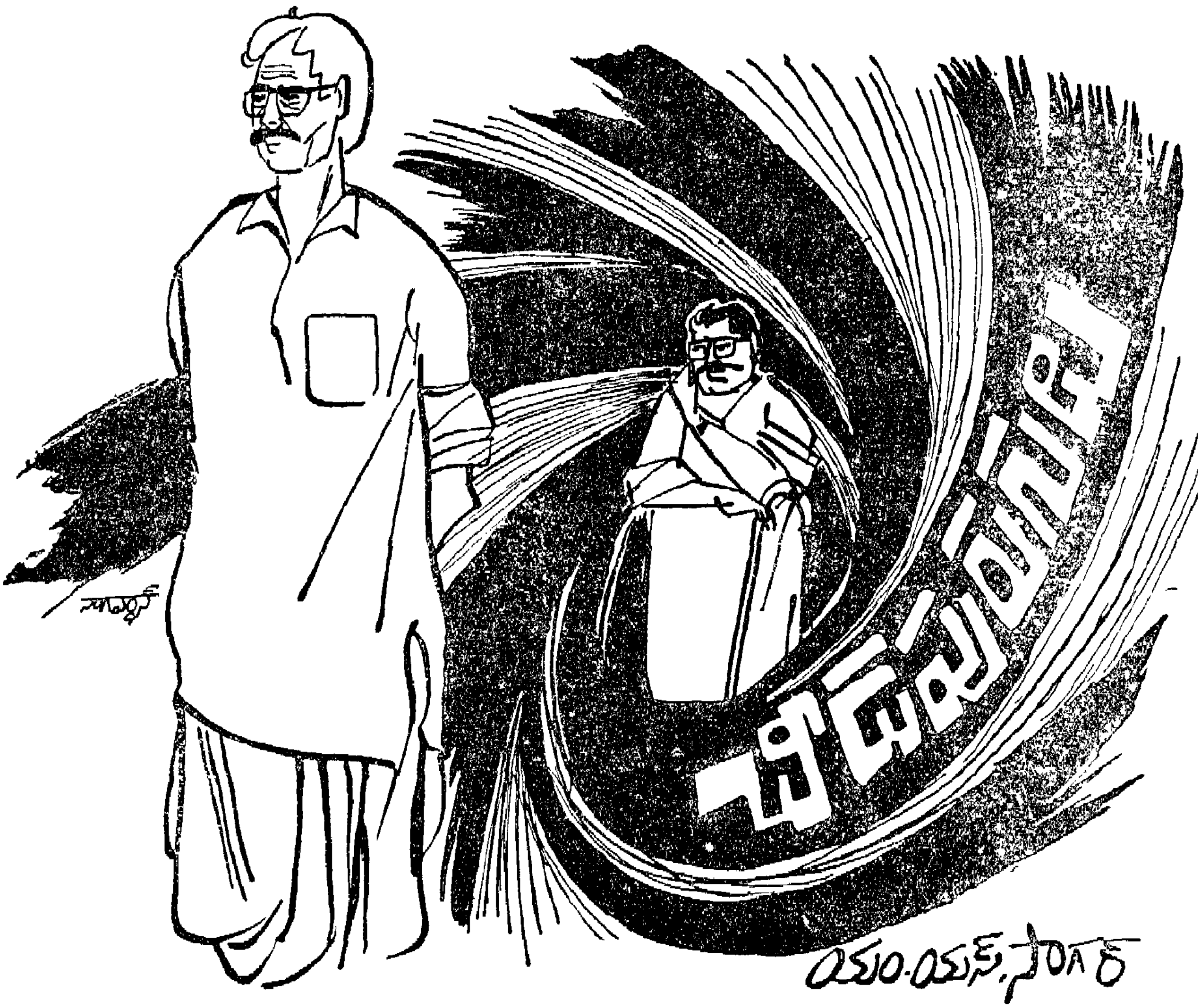

యం.యస్.సాగర్

దాదాపు పదేళ్ళక్రితము శంకరం మాస్టారు మా వూళ్ళోగల హైస్కూలులో టీచరుగా అడుగు పెట్టారు. సన్నగా ఎత్తైన దేహచ్ఛాయతో మెరిసిపోయే శంకరం మాస్టారుకు తెల్లని పంచె, అదే రంగు చొక్కా నిండుదనం చేకూర్చాయి. దాదాపు నలభై అయిదు సంవత్సరాల వయస్సుగల శంకరం మాస్టారును చూడగానే ఎవరికైనా గౌరవభావము కలుగుతుంది.

ఆయన తన మాటలతో కంటే తన చిరునవ్వుతోనే జవాబు చెప్తుండేవారు మితభాషి. తనమాటలతో ఎవ్వరినీ నొప్పించేవారుకాదు. అంతకు ముందు మా గ్రామానికి యెంతోమంది టీచర్స్ వచ్చిపోయారు. ఎవరిపైనా నాకు శంకరం మాస్టారుపై ఏర్పడినట్టి గౌరవభావము కలుగలేదు. ఆయన ఆదర్శ ఉపాధ్యాయుడు. ఒక్క నిమిషం స్కూలుకు ఆలస్యం పోయేవారుకాదు. పిల్లలకు కష్టపడి చదువు చెప్పేవారు. ఎంత వెనకబడిన పిల్లలైనా ఆయన చేతిక్రిందికి వస్తే చురుకుగా తయారయేవారు. ఏమైనా శంకరం మాస్టారు రాకతో మా గ్రామంలోగల స్కూలుకు క్రొత్తవెలుగు వచ్చినట్లయింది కొద్దికాలంలో గ్రామంలో మంచిపేరుప్రఖ్యాతులు పెరిగిపోయాయి. శంకరంమాస్టారుతో నాకుపరిచయం ఏర్పడటం విచిత్రమనే చెప్పాలి. రెండేళ్ళక్రితం బి. ఏ. పాసయి ఆర్నెల్లపాటు ప్రభుత్వోద్యోగాలకు భగీరథ ప్రయత్నంచేసి ఫలితం దొరకక పిత్రార్జితమైన పది ఎకరాల భూమిని సాగుచేసుకుంటూ జీవనం సాగిస్తున్న నాకు శంకరం మాస్టారును తొలిసారిగా చూడగానే యెందుకో యెనలేని గౌరవభావము కల్గింది. అప్పటి నుండి పని వున్నా లేకపోయినా నిత్యము వారిని కలుసుకొనుట పరిపాటి అయింది. మహాలక్ష్మమ్మగారు కూడా నన్ను ఎంతో ఆప్యాయతతో చూసేవారు. శంకరం మాస్టారు కుటుంబము విషయాలను చూస్తే ఆయనకు యిద్దరు పుత్రసంతానం, ఇద్దరూ వున్నతమైన పదవులలోనే వున్నారు. అయినా శంకరం మాస్టారు తన కుటుంబం గురించి గొప్పగా ఎప్పుడూ చెప్పేవారుకాదు. తన ధర్మాన్ని నిర్వర్తించడంలోనే ఆయన ఎంతో తృప్తిని పొందుచున్నట్లు అగుపడేవారు.

శంకరం మాస్టారు రాకపూర్వం ముఠా తగాదాలతో కొట్టుకుచస్తున్న ఉపాధ్యాయ బృందం శంకరంమాస్టారు రాక ఒక సమస్యగానే తయారయ్యింది ఆయన ఏ పక్షానికి చెందక యీ వ్యవహారాలకు అతీతుడుగా వ్యవహరించేవారు. తన డ్యూటీ తాను నిర్వర్తించడం. విద్యార్థులకు చక్కగా పాఠాలను బోధించడము యివే శంకరం మాస్టారి నిత్య కృత్యాలు. విద్యార్థులలో ఆయనపై ఎనలేని భక్తి విశ్వాసాలు కుదిరినయి.

అయితే శంకరం మాస్టారంటే నిప్పులు గ్రక్కేవాళ్ళు కూడా లేకపోలేదు వాళ్ళలో లెక్కల మాస్టారు నాగరాజు ప్రథముడు. ఆయన ప్రయివేట్లు

పెట్టి డబ్బు పంపకంలో దిట్ట. అసలు శంకరం మాష్టారుపై ఆయనకు యింత కోపము కలగడానికి కూడా కారణము లేకపోలేదు శంకరం మాష్టారు యీ గ్రామం వచ్చిన స్వల్ప కాలములోనే పేద విద్యార్థులకు, క్లాసులో పాఠాలు నేర్చుకోలేక వెనుకబడిపోయిన విద్యార్థులకు తనయింటివద్ద వుచితంగా చదువు చెప్పడము ప్రారంభించారు. అంతటితో విద్యార్థులలో అధిక భాగము ప్రతిరోజు సాయంకాలము శంకరం మాష్టారు యింటిలో కళ కళలాడుతూ కన్పించేవారు దీనితో నాగరాజు విషం క్రక్కాడు. శంకరం మాష్టారును అణగ ద్రొక్కడానికి అనుకూలమైన సమయము కొరకు ఎదురు చూడసాగారు ఇక రెండవవారు పానకాలరావుగారు. ఈయన అదే పాఠశాలలో తెలుగు పండితులుగా వున్నారు. వీరికి తెలుగు బోధించడము ఎలాగో తెలియక పోయినా యితరులపై లేనిపోని పుకార్లు లేవదీసి తగాదాలు సృష్టించడంలో అందెవేసిన చేయి. అందుకే ఆయన తాను తొలిసారిగా స్కూలులో అడుగు పెట్టిన మరు క్షణములోనే తన ఎత్తు ప్రారంభించి టీచర్లను రెండు వర్గాలుగా విభజించారు ఒక వర్గానికి హెడ్‌మాష్టరు వెంకట్రామయ్య నాయుడైతే, మరో వర్గానికి పానకాలరావుగారు రథసారథి ఇలా తన ప్రజ్ఞా విశేషాలతో తన జీవితాశయం నెరవేర్చుకుంటున్న పానకాలరావుగారికి శంకరంమాష్టారు సమస్యగానే తయారయారు తన విషవలయంలో పడకుండా శంకరం మాష్టారు అతీతంగా వుండటం పానకాలరావుగారికి కడుపు కోతగా వుండేది.

ఇక మూడవవారు హెడ్ మాష్టరు వెంకట్రామయ్యగారు ఈయన ఉపాధ్యాయ బృందంలో ఒక పార్టీకి నాయకుడే కాక గ్రామ రాజకీయాలలో కూడా చక్కని పాత్ర వుంది. గ్రామ పంచాయితీ ప్రెసిడెంటు చలమయ్యగారికి యీయన కుడిభుజం చలమయ్యగారి పలుకుబడితో తనకు అనుకూలంగా లేని ఉపాధ్యాయుల నెందర్నో బదిలీ చేయించడమేగాక ఆయన తన రాజకీయ చాతుర్యాన్ని ప్రదర్శించుచున్న ప్రజ్ఞావంతుడు గ్రామంలో గల మోతుబరులను నోరుగలవాళ్ళను చెప్పుకింద తేలులాగా చేస్తున్నాడు వెంకట్రామయ్యగారు. అంతటితో స్కూలు డబ్బు తన ఇష్టప్రకారం స్వప్రయోజనాలకు మంచినీళ్ళ ప్రాయంగా ఖర్చు చేయడం. అప్పుడప్పుడు గ్రామ పెత్తందార్లను పిలిచి చిన్నవిందులు ఏర్పాటు చేయడము విద్యార్థులపక్ష పరీక్షలు పాసుచేయించేందుకు డబ్బు గుంజటం వెంకట్రామయ్యగారి కార్యకలాపాలలో ప్రధానమైనవి ఆయన వెనుక గ్రామములోని అతిరథులందరూ వుండటముచేత స్కూలులో ఆయన కార్యక్రమాలకు ఎదురులేకుండా జరిగిపోతూండేవి అయితే తెలుగు పండితులు పానకాలరావుగారుకూడా మొదట్లో హెడ్మాష్టరు పక్షములో లేకపోలేదు రానురాను డబ్బుపంపకం పంచిన భాగాల పంపిణీలో వీరిద్దరిమధ్య స్పర్థలు ఏర్పడి క్రమక్రమంగా హెడ్మాష్టరుగారికి వ్యతిరేకంగా మారిపోయి మరో పార్టీ స్థాపించి తన యిరవై సంవత్సరాల సర్వీసునంతా కూడదీసుకుని హెడ్మాష్టరుపై ఏ విధంగా పగ సాధించాలని చేసి వున్నారు పానకాలరావుగారు.

మొదట్లో స్కూలు పరిస్థితులు కొంతవరకు శంకరం మాష్టారుకు ఆందోళన కలిగించినా రాను రాను ఆయన ఆ వాతావరణానికి అలవాటుపడిపోయి ఏ విషయములోనూ జోక్యం కలుగజేసుకునేవాడు కాదు

సాంవత్సరిక పరీక్షలు మొదలైనవి. ప్రతి మాష్టారువద్ద ముందుగా రాబోయే ప్రశ్నల వివరములు సేకరించి తన ప్రయివేటు విద్యార్థులను ఉత్తమ శ్రేణిలో పాసు చేయించడానికి పూనుకున్న నాగరాజుకు శంకరం మాష్టారు వ్యవహారంలో పరాజయం కలిగింది. దానితో నాగరాజు పడగ విప్పి కాటువేయడానికి అవకాశము కొరకు ఎదురుచూడసాగారు. పరీక్షలు ముగిసినవి. ఉపాధ్యాయులు పేపర్లు దిద్దటంలో నిమగ్నులైపోయారు. నాగరాజుగారి ప్రయివేటు విద్యార్థులలో పంచాయితీ ప్రెసిడెంటుగారి పుత్రుడు మురళీకృష్ణ ఒకడు. ఆ పిల్లకు అంతస్తులకు అంతులేకపోయినా విద్యలో మాత్రం శూన్యం. నాగరాజుగారి పుణ్యాన వలన యింగ్లీషులో తప్ప అన్ని సబ్జెక్టులలోనూ పాసయ్యే అదృష్టం పొందాడు. అయితే వచ్చిన చిక్కల్లా శంకరంమాష్టారు సబ్జెక్టు యింగ్లీషులో అదేమీ కుదరలేదు. ఇది నాగరాజుకు హెడ్మాష్టరుకు సదవకాశం కల్పించినట్లయింది తా మెలాగూ చెప్పినా మార్కులు వేయడని వారికి ముందుగానే నిర్ధారణ యింది అందుచేతనే యీ దెబ్బతో శంకరం మాష్టారు అనుపుట్టు కూకటి వ్రేళ్ళతో పెకల్చి వేయడానికి మంచి అవకాశము కలిగిందని భుజాలు ఎగురవేశారు

నాగరాజు ఎరిగేట్టుగాని ప్రెసిడెంటు చలమయ్యగారితో యీ వార్తను పూసగ్రుచ్చినట్లు వివరించాడు చలమయ్యకు తన కొడుకు పరీక్షలో ఫెయిలవుతున్నాడంటే పంటిమీద శెగలు తాకినట్లయింది. తన కేదో అప్రతిష్ట అంటుకున్నట్టు వీరావేశంతో ఉగ్రుడైపోయాడు. వెంటనే పాలేరును పిలిచి శంకరం మాష్టారును పున్నపళంగా తాను రమ్మన్నట్లు హుకుం జారీచేశాడు

స్నానంచేసి బట్టలు మార్చుకుంటున్న శంకరం మాష్టారికి వరండాలో "పంతులుగోరూ" అంటూ ఎవరో కేకవేయడంతో తలుపు తీసుకుని వరండాలోకి అడుగుపెట్టారు.

"దండాలండి పంతులుగోరు దొరగారు తమర్ని ఎంటనే రమ్మనమని చెప్పారండి" అంటూ తిరుగు జవాబుకు కూడా నిలబడక వెళ్ళిపోయాడు ప్రెసిడెంటుగారి పాలేరు వెంకన్న. ాధు

ఏజెంట్లు కావలెను

ఈ క్రింది ప్రదేశములలో "ప్రగతి" సచిత్ర వారపత్రిక వారి స్వంత బాధ్యతపై విక్రయించుటకు ఏజెంట్లు కావలెను.

అనంతపూర్	ఈమని	పాలవంచ
కడప	చెఱుకుపల్లి	హుసూనాబాద్
హౌరా	కూచిపూడి	పుంగనూరు
ఇందుపల్లి	కోట	పాకాల
నాగాయలంక	అవనిగడ్డ	చింతామణి
కొండపల్లి	పెదకూరపాడు	శ్రీరామనగర్
మైలవరం	ఆదిలాబాద్	రాయగడ
కైకలూరు	తాపేశ్వరం	మదనపల్లి
పెద్దమన్నాడు	సాలూరు	నందబారు
మంటాడ	కొత్తవలస	రాయచోటి
ఇబ్రహీంపట్నం	పొదిలి	కెసింగ్
సావరగూడెం	చేబ్రోలు	నిడదవోలు
వెంట్రప్రగడ	కొడాలి	రాంచి
వేటపాలెం	మాజేరు	జంషెడ్‌పూర్
	కోడూరు	

వివరములకు : మేనేజరు

ప్రగతి సచిత్ర వారపత్రిక

పేట్రియట్ హౌస్, విజయవాడ - 4.

తనను ఎందుకు రమ్మన్నది శంకరం మాస్టారుకు ఎంత ఆలోచించిన బోధపడలేదు. తను యీ గ్రామము వచ్చినప్పటినుండి ఏవో కొన్ని సంద ర్భాలలో తప్ప ప్రెసిడెంటుతో ముఖాముఖి మాట్లాడి ఎరుగడు. ఆయన కూడా యింత హడావుడిగా పిలిచి ఎరుగడు. ఒకసారి అద్దంముందు నిల్చొని తల దువ్వుకొని తువ్వాలు పైన వేసుకుని ప్రెసి డెంటు గారింటికి చేరారు శంకరం మాస్టారు.

వరండాలో మాస్టారుని చూడగానే పాలేరు పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చి "దొరగారు ఆ పక్క గది లోనే వున్నా" రని చెప్పి పోయాడు. శంకరం మాస్టారు గదిలో ప్రవేశించగానే ప్రెసిడెంటు, హెడ్మాష్టరు, నాగరాజు తాము సాగిస్తున్న మంతనాలు ఠక్కున కట్టిపెట్టి 'రండి మాస్టారూ" అంటూ కుర్చీ చూపెట్టారు ప్రెసి డెంటు చలమయ్యగారు. హెడ్మాష్టరు, నాగ రాజును ఆసమయములో అచ్చట అకస్మాత్తుగా చూడగానే ఆయనకేదో అనుమానము కలిగను తమాయించుకొని చేతులుజోడించి అందరికి నమ స్కారములు చేశారు. చలమయ్యగారు లేని నవ్వు పెదవులపై తెచ్చుకుని 'మీరు మావూరు వచ్చిన తర్వాత స్కూలులో యెంతో అభివృద్ధి కనిపించిం దండి. మీ విషయమే హెడ్మాష్టారు, నాగరాజు చెప్తుంటే నాకు చాలా సంతోషం కలిగిందండి. మీ లాంటి ఉపాధ్యాయులు పదిమందివుంటే గ్రామగ్రామా లలో నిరక్షరాస్యత పటాపంచలయి, విద్యాలయాలు కళకళలాడి పోవటండి' అంటూ పొగిడేస్తున్న ధోరణిలో ఓ చిన్న ఉపన్యాసం దంచాడు. అందుకు శంకరం మాష్టారు కొంచెం చిరునవ్వు పెదవులపై చిలకరిస్తూ 'వాడేముందండి. పెద్దవారు మీలాంటి వారి దయ, హెడ్మాష్టారుగారి పట్టుదల, ఇతర ఉపా ధ్యాయుల సహకారం దీనికి కారణం అన్నారు." ఈ మాటలకు ముగ్గురిలో గర్వంతాలూకు చిహ్నాలు కొన్ని తొంగిచూశాయి. చలమయ్య ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుతున్నారు. 'అరే! మిమ్మల్ని పిలిచిన సంగతేమర్చిపోయాను" అంటూ ఆ విషయం అప్పుడే గుర్తుకువచ్చినవాడులా అసలువిషయములోకిదిగాడు. మాష్టరుగారూ మిమ్మల్ని ఒక చిన్న విషయము అడగటానికి చాల బాధపడుతున్నాను. మా వాడు ఆదే మూర్ఖశిష్యుడు తెలుసుగా. వాడు మీ సెక్షను లోనే ఫెలయినట్లు తెలిసింది. అ ఏంలేదు. ఎలాగోవాడిని ఆ క్లాసు గట్టు ఎక్కించే పని చేశా రంటే చాల సంతోషిస్తాను' అంటూ నక్క వినయం చూపించారు చలమయ్యగారు. శంకరం మాష్టారు యీ ముగ్గురు కూటమికి యిదా కారణ మంటూ ఆశ్చర్యపోయారు. కొంచెం సేపటికి తేరుకుని చలమయ్యగారూ మీరు పెద్దలు. మీబోటి వారికి నేను చెప్పదగిన వాడినికాను. గ్రామానికి మీరు ఎంతో సేవచేస్తున్నారు. దానిభారతపౌరులను ఎలా తయారుచేయాలో మీకు తెలియనిదేముంది. పునాదులులేకుండా యిల్లు నిర్మించగల మంటారా? ఒకవేళ మీ మాట ప్రకారమే మీ అబ్బాయికి నేను మార్కులు అనవసరంగా కలిపితే యీ క్లాసు వాడు కావచ్చు దానితో మనకుండేదేం కలసి ఆ పిల్లవాని వుజ్జ్వల భవిష్యత్తు చేసులాడా త్రుంచి వేస్తున్నామన్నమాట. పక్కానికిరాని విజ్ఞానముతో ఆతడు భవిష్యత్ జీవితములో తన విద్యను ఎలా కొనసాగిస్తాడో చెప్పండి. ఒకవేళ యీనాడు మీ కుమారుడు ఫేలయితే మీకు అప్రతిష్ట కలగ వచ్చుని మీ భయం. కాని ముందు జీవితములో ఎందుకూ కొరగాకుండా పోయినపుడు మీకు యింత కంటె ఎక్కువ అప్రతిష్ట కాదంటారా? ఇలా చెప్తున్నందుకు అన్యదా భావించవద్దు. నేను మన సారా నమ్ముకున్న ఆశయాలకు విరుద్ధంగా నడవ డానికి నామనస్సు అంగీకరించదు. నన్ను దయతో క్షమించండి చలమయ్యగారూ" అంటూతువ్వాలును సర్దుకుని పైకి లేచారు. శంకరం మాష్టారు. తాను విసిరిన వలలో శంకరం మాష్టారు పడకపోయే సరికి ముగ్గురికి మతులుపోయాయి. చలమయ్యగారు మరో ఆయుధాన్ని ప్రయోగించారు. తాను యిలా మెత్తగా మాట్లాడితే విషయం ఒక కొలిక్కిరాదని భావించి 'శంకరంగారూ మర్యాదగా చెప్తున్నాను మీ చేతులతో మీగొంతును నులుముకుంటున్నారు. నన్ను కాదని యీ గ్రామంలో తలెత్తుకు తిరిగిన వారు లేరు. ఇప్పటికైనా సమయం మించిపోలేదు ఆఖరిసారిగా మీకు ఒక్క అవకాశం యిస్తున్నాను. నామాట కాదనక నేను చెప్పిన పని చేయండి. లేదా నీకు వచ్చి నుంచినీళ్లకుకూడా గతిలేకుండా చేస్తాను' అంటూ ఆగ్రహంతో హుంకరించారు చలమయ్యగారు. శంకరం మాష్టారిలో ఏ మార్పు రాలేదు. క్షమించండి చలమయ్యగారూ' అంటూ కుర్చీపైనుండి లేచి యిల్లు చేరుకున్నారు.

పడక గదిలో కుర్చీలో చేరగిలబడి అంతకు మునుపు జరిగిన సంఘటనలే నెమరు వేసు కుంటూ బాధతో కళ్ళు మూసుకున్నారు శంకరం మాష్టారు. ఎవరో తలుపు తీసుకుని లోపల ప్రవే శించడంతో మెల్లగా కన్నులెత్తిచూశారు. ఎదురుగా తెలుగు మాష్టారు పానకాలరావుగారు కన్పించారు. ఈయన ఎందుకు వచ్చాడా అని ఆశ్చర్య పోతూ, అంతలోనే తేరుకుని కుర్చీపైనుండి లేచి. గౌరవంగా కుర్చీ చూపెట్టి తాను మరో కుర్చీలో కూర్చున్నారు. పానకాలరావుగారు కుర్చీలో కూర్చుంటూ 'శంకరంగారూ మీరు యింతకు మునుపు ప్రెసిడెంటుగారింటికి వెళ్ళటం చూశాను. మీరు ఎందుకువెళ్ళింది ఏమిమాట్లాడింది మీరుండగా నాకు తెలియకపోయి నప్పటికీ నేను సర్వమూ ఊహించాను.' అన్నారు పెద్ద జ్యోతిష్కుడులా పోజుపెట్టి శంకరంగారు ఏమీ మాట్లాడలేదు. మరలా పానకాలరావు మొదలు పెట్టారు. 'ఏమైనా మాష్టారూ, మీ ఆశయాలకు ఏ మాత్రం భంగం కలిగించే విధంగా మీరు చేయవద్దు మీలాంటి ఉపా ధ్యాయులు వుండటంవల్లనే యీమాత్రం చదువులు నిలబడ గలిగినవి. ఏది ఏమైనా మీరు అక్రమమార్గా నికి తావీయకూడదు మాష్టారూ అంటూ శంకరం గారి కళ్ళల్లోకి చూశారు తన మాట పారిందా లేదా అని. శంకరంగారిక యిదేమీ పట్టినట్లులేదు. ఏవో ఆలోచనలతో ఆయన మౌనముద్ర వహించారు. పానకాలరావుకు ఏ జవాబు రాకపోయే సరికి మెల్లగా శంకరంగారి వద్ద సెలవు పుచ్చుకుని బయట పడ్డారు ఆ రోజంతా శంకరంమాస్టారి మనస్సు పరిపరి విధాలా పోయింది సమాజంలో పాతుకుపోయిన అవినీతికి ఆయన హృదయం దహించుకుపోయింది. ఆ రాత్రి ఏదో కొద్దిగా ఎంగిలిపడి కలత నిద్దురతోనే ప్రొద్దుపుచ్చారు.

తెల్లవారి లేవగానే స్నానం చేసి పూజ ముగించుకుని కాఫీ త్రాగి ఏమీ తోచక లైబ్రరీ వైపు నడక సాగించారు. ఓ ఫర్లాంగు దూరంలో ప్రెసిడెంటు, హెడ్మాష్టరు నాగరాజు ఏదో ప్రయా ణానికి సన్నద్ధమైనట్లు బస్సుస్టాండులో నిలబడి వుండటం గమనించారు శంకరం మాస్టారు. లైబ్రరీలో కొంచెముసేపు గడిపి యింటికి వచ్చి మంచంపై మెల్లగా మేనువాల్చారు

నాల్గోరోజున హెడ్మాష్టరు ప్యూనును పంపి శంకరం మాస్టారును పిలిపించి మెల్లగా ట్రాన్స్‌ఫర్ కాగితాన్ని అందించి సన్నని విషపు నవ్వు నవ్వాడు. పక్కనే కూర్చున్న నాగరాజు తన ప్రతిజ్ఞ నెరవేరిందనుకుంటూ గట్టిగా ఒకసారి సకిలించాడు. శంకరం మాష్టారు మెల్లగా ఒకసారి కాగితము మడత విప్పి చదువుకుని మడచి జేబులో పెట్టుకుని హెడ్మాష్టరువద్ద శెలవు పుచ్చుకుని యింటికి చేరారు. తాను బదిలీ అయిన విషయాన్ని భార్యతో చెప్పి రేపు ఉదయం ప్రయాణానికి సిద్ధం కమ్మని చెప్పి మంచంపై వాలిపోయారు.

ఆ రోజు సాయంత్రం నేను పొలమునుండి వచ్చి శంకరం మాష్టారు యింటికి పోయేసరికి సామాన్లు సర్దుతూ కన్పించారు. ఆయనకు నేను ఏమి చెప్పాలో అర్థం కాలేదు. ఆయన ముఖంలో అంచోళనకాని కోపంగాని మచ్చుకు కానవానడం లేదు. ఆయన ఎవరిని ఏ విధంగా దూషించలేదు. తనకు జరిగిన పరాభవపరిణామాలకు ఏమీ చలించక నిశ్చలంగా కన్పించారు. ఆయన మహో న్నతాని కి, కృతనిశ్చయానికి, నిర్మల హృదయానికి మరోసారి మనసులో జోహార్లర్పించాను. ఏమీ మాట్లాడడానికి తోచని నాకు గోడపై వ్రేలాడుతున్న గాంధీజీ ఫొటో కన్పించింది. 'మహాత్మా! నీవు కలలు గన్న రామరాజ్యం యిదేనా?" అని నిగ్గదీసి అడగాలనిపించింది.

రెండవరోజు ఉదయాన్నే మా బండిలో సామాను సర్ది, వారిద్దరినీ బండిపై కూర్చుండబెట్టి సమీపమునున్న రైలుస్టేషనుకు దారితీశాను. కొద్ది నిమిషాలలోనే రైలు బోగీలు గుర్రుకుతూ ప్లాటుఫా రంపై చేరుకుంది వెంటనే మా పాలేరు సహా యంతో సామాన్లన్నీ రైలు బండిలో పెట్టించి వారి ద్దర్నీ బండి యెక్కించాను. ఇంతలో గార్డు విజల్ వేసేసరికి బండికదిలింది. రెండు చేతులూజోడించి వారిద్దరికి నమస్కరించాను-మాష్టారు తన వెనుకటి చిరునవ్వుతోనే ఆశీర్వదించారు. ఆయన చిరునవ్వు వెనుక ఎన్ని అగ్నిపర్వతాలు బద్దలయినవో వూహించలేక పోయాను మహాలక్ష్మమ్మగారు దుఃఖంతో చీరకొంగును కళ్ళకద్దుకుంది బండి క్రమక్రమంగా దూరం కానొచ్చింది.

★